

Основными факторами, влияющими на развитие чувства уважения к самому себе, являются влияние родителей (их отношение к ребёнку и уважение его личности), влияние друзей и различных социальных групп, в которых находится человек (положительный опыт поднимает самооценку, а негативный – её понижает) [4].

На основе анализа теоретических источников и педагогической практики выделены основные этапы формирования самоуважения у детей дошкольного возраста:

1. Удовлетворение физиологических потребностей как основа позитивного самоощущения;
2. Чувство безопасности через заботу родителей и эмоциональную стабильность;
3. Формирование социального взаимодействия через ролевые модели и признание в семье;
4. Осознание достижений, поддержка инициативы, развитие стремления к самостоятельности;
5. Формирование самоуважения через положительное подкрепление, доверие и эмоциональное принятие [6].

Обсуждение. Полученные выводы подтверждают значимость последовательного и чуткого воспитания, основанного на уважении к личности ребёнка. Особое внимание уделяется тому, что чувство собственного достоинства формируется не только в результате социальных взаимодействий, но и через внутренние переживания успеха, заботы и принятия. Психологические аспекты самоуважения тесно связаны с образом родителя, который является ключевым проводником норм и ценностей. Практика показывает, что игнорирование потребностей ребёнка в признании, безопасности и уважении приводит к формированию неустойчивой самооценки и трудностям в социальной адаптации.

Заключение. Формирование чувства собственного достоинства у детей дошкольного возраста требует комплексного подхода, включающего участие семьи, педагогов и образовательной среды. Наиболее эффективным является воспитание, основанное на принятии, уважении и поддержке. Заложенные в раннем детстве основы самоуважения и уважительного отношения к другим людям способствуют формированию зрелой личности, способной к конструктивному взаимодействию и самореализации.

Литература

1. Выготский Л.С. Психология развития ребёнка. – Москва: «Педагогика», 1991.
2. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – Москва: «Политиздат», 1975.
3. Маслоу А. Мотивация и личность. – Санкт-Петербург: «Питер», 2008.
4. Safarova R.G. Maktabgacha ta'lim jarayonida variativ xarakterdagi innovatsion texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari. 2023-yil 17-noyabrda Buxoro davlat pedagogika institutida o'tkazilgan «Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi: maktabgacha ta'lim tizimining innovatsion rivojlanish istiqbollari» mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari to'plami. 14-19-b.
5. Петровский А.В. Психология и время. – Санкт-Петербург: «Питер», 2007.
6. Цукерман Г.А. Психология и педагогика детства. – Москва: «Академия», 2012.

РЕЗЮМЕ. Ушбу мақолада мактабгача таълим муассасалари тарбияланувчи болаларда ўз-ўзини баҳолаш кўникмаларини шакллантиришнинг педагогик шарт-шароитлари, усуллари, босқичлари ва механизмлари кўрсатилган. Ўз-ўзини баҳолаш шахсининг фаолият жараёнида ўзини ўзи англашнинг ҳал қилувчи таркибий қисми сифатида намоён бўлади. Ўз-ўзини ҳурмат қилиш ҳаракатининг шаклланиш босқичлари таҳлил қилинади.

РЕЗЮМЕ. В статье изложены педагогические условия, методы, этапы и механизмы формирования навыков самооценки у учащихся школьных образовательных организаций. Раскрывается самооценка как важнейший компонент самосознания в процессе деятельности личности. Анализируются этапы формирования движения самооценки.

SUMMARY. This article outlines the pedagogical conditions, methods, stages, and mechanisms for developing self-assessment skills in students of school educational institutions. Self-assessment is revealed as a crucial component of self-awareness in the process of an individual's activity. The stages of the formation of the self-esteem movement are analyzed.

KÓP KRITERIYALÍ JANTASÍW TIYKARÍNDÁ ELEKTRON TÁLIM RESURSLARÍN BAHALAW PROCESIN MODELLESTIRIW

A.A.Baymurzaeva – tayanish doktorant

Ajiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq instituti

Tayanch so'zlar: elektron ta'lim, baholash mezonlari, ko'p mezonli yondashuv, jarayon modeli.

Ключевые слова: электронное обучение, критерии оценки, многокритериальный подход, модель процесса.

Key words: e-learning, evaluation criteria, multi-criteria approach, process model.

Kirisiw. Búgingi kúnde informaciyalıq-kommunikaciyalıq texnologiyalar (IKT) rawajlanıwǵı tiykarǵı baǵdarlarınan biri bolıp, olardıń áhmiyeti barlıq tarawlarda, ásirese tálim sistemasında kúnnen-kúnge artıp barmaqta. Biraq, IKT kónlikpelerin iyelew hám olardan paydalanıw dárejesi túrli mámleketlerde birdey emes

qalıpte rawajlanbaqta. UNESCO esabtlarına kóre (2021), ápiwayı IKT kónlikpesi – elektron pochtaǵa fayl qosıp jiberiw kónlikpesiniń úyrenilgenligi joqarı dáramatlı mámleketlerde 80% ti, orta dáramatlı mámleketlerde bolsa tek 32% ti quraydı. Quramalıraq bolǵan kónlikpe – kompyuterde programmalastırıw tilinde programma

jazıwduń úyrenilgenligi joqarı dáramatlı mámleketlerde 7% ti, orta dáramatlı mámleketlerde bolsa tek 2% ti quraydı [1].

Zamanagóy tálim sistemasında informaciyalıq-kommunikaciyalıq texnologiyalardıń rawajlanıwı menen elektron tálim resursları (ETR) áhmiyetli orın iyelemekte. ETR tálim procesin nátiyjeli, qolaylı hám sociallıq tarmaqlar menen baylanıslı qılıw imkaniyatın jaratadı [2, 3]. Sonıń menen birge, elektron tálim resurslarınıń sapasın bahalaw hám olardı jetilistiriw máseleleri aktual áhmiyetke iye bolmaqta. Izertlewler sonı kórsetedi, ETR sapasın bahalaw arqalı oqıwshılardıń bilim alıw nátiyjeliligin asırıw, tálim materiallarınń iykemliligin támiyinlew hám tálim sistemasınıń ulıwma sapasın jaqsılaw múmkin [4, 5].

1-súwret. IKT kónlikpelerine iye bolǵan jaslar hám úlkenlerdiń ortasha procenti (mámleket dáramatları toparı boyınsha)

Elektron tálim resursların bahalawdıń shólkemlestiriwshilik táreplerin úyreniw, bul processtıń nátiyjeliligin asırıw hám zamanagóy tálim sistemasına beyimlestiriw ushın tiykar bolıwı múmkin [6, 4]. Sonlıqtan, ETRdı bahalawdıń metodologiyalıq hám shólkemlestiriwshilik tiykarların tereń úyreniw, olardıń ilimiy hám ámeliy áhmiyetin anıqlaw zárúr esaplanadı.

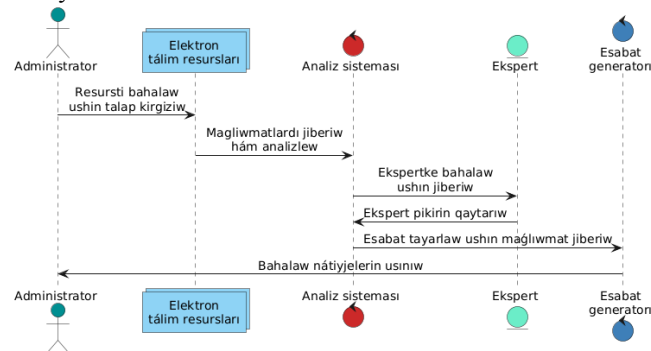
Tiykargı bólim. ETRdı bahalawdıń tiykargı maqsetleri olardıń sapasın, nátiyjeliligin hám paydalanıwshılar ushın qolaylıǵın anıqlawdan ibarat. Bahalaw procesi arqalı ETRdıń qanday dárejede tálim procesin jaqsılawı, oqıwshılardıń bilim alıw nátiyjeliligin asırıwı hám tálim sistemasınıń ulıwma sapasına tásin bahalaw múmkin. Sonıń menen birge, bahalaw nátiyjeleri tiykarında ETRdı jetilistiriw boyınsha usınıslar islep shıǵıw maqset etiledi.

Elektron tálim resursların bahalawdıń tiykargı maqsetleri tómendegilerden ibarat:

- ETRdıń tálim procesine tásin bahalaw;
- Olardıń sapasın asırıw boyınsha usınıslar islep shıǵıw;
- Paydalanıwshılar talaplarına sáykesligin támiyinlew;
- Milliy hám xalıqaralıq standartlarǵa sáykesligin tekseriw.

ETRdı bahalawda nátiyjeli hám isenimli nátiyjelerge erisiw ushın belgilengen kriteriyalar áhmiyetli orın iyeleydi. Bul kriteriyalar tálim resurslarınıń sapası, paydalanıwshılar talaplarına sáykesligi, texnikalıq tárepten turaqlılıǵı hám interaktiv imkaniyatları sıyaqlı elementlerdi óz ishine aladı. Bahalaw procesinde maǵlıwmatlar sapası, olardıń isenimligi hám anıqlıǵı ústin áhmiyetke iye bolıp, paydalanıwshılardıń tálim procesindegi nátiyjeliligi menen tikkeley baylanıslı. Sonıń menen birge, interaktivlik hám paydalanıwshı tájiriyesi sıyaqlı tárepler de resurslardıń

engiziliwinde áhmiyetli faktor esaplanadı. Texnikalıq tárepten analiz etilgende, resurslardıń isenimligi, programmalıq turaqlılıǵı hám qáwipsizlik máseleleri itibarǵa alınıwı kerek. Bul kriteriyalar tiykarında alıp barılatuǵın bahalaw procesi elektron tálim resurslarınıń ulıwma nátiyjeliligin asırıwǵa xızmet etedi. Sonlıqtan, bahalaw procesin anıq modellestiriw hám onıń izbe-izligin támiyinlew zárúr.

2-súwret. ETRın bahalaw procesiniń izbe-izlik diagramması

Izertlew dawamında joybarlastırılǵan ETRdı bahalaw procesiniń izbe-izlik diagramması (Sequence Diagram) ETRdı bahalaw metodikasın islep shıǵıwda proceslerdiń izbe-izligin anıqlawǵa xızmet etedi. Bul diagramma analiz sistemasi, ekspert hám esabat generaciya arasındaǵı maǵlıwmatlar almasıwın vizuallastırıp, bahalaw procesiniń logikalıq dúzilisin sáwlelendiredi. Bunday diagrammalar processtıń bólimlerin jaqsıraq túsiniwge, avtomatlastırıw imkaniyatların anıqlawǵa hám de metodologiyanı jetilistiriwge xızmet etedi.

Usı diagramma ETRdı bahalawdıń integral process modeli sıpatında qaralıwı múmkin. Ol bahalaw procesinde maǵlıwmatlar aǵımın vizual formada súwretlep, resurslardıń sapasın asırıwdaǵı tiykargı baǵdarlardı belgilewge járdem beredi. Sonıń menen birge, processtıń sistemalı modellestiriliwi bahalaw procesindegi avtomatlastırıw imkaniyatların asırıw, analiz nátiyjeliligin jaqsılaw hám bahalaw nátiyjelerin obyektiv túrde qalıplestiriw imkanın beredi.

Elektron tálim resursların bahalaw modeli.

Elektron tálim resursların bahalaw ushın hár bir resurs R_i ushın bir neshe normativlik bahalaw kórsetkishleri C_j arqalı integral bahanı esaplaw múmkin.

Bahalaw modelin tómendegishe kirgizemiz:

$$S(R_i) = \sum_{j=1}^n w_j C_j(R_i)$$

bul jerde:

$S(R_i)$ – elektron tálim resursınıń ulıwma bahası;

$C_j(R_i)$ – j -kriteriy boyınsha resurstıń bahası;

w_j – j -kriteriydiń salmaq (áhmiyet) koefficiyenti (normallastırılǵan).

Hár bir kriteriydi cıfırlı bahalaw arqalı tómendegishe ańlatamız:

1) Maǵlıwmatlar sapası: $C_1(R_i) \in [0,1]$ (durıslıq hám anıqlıq indeks)

2) Paydalanıwshıǵa sáykesligi $C_2(R_i) \in [0,1]$ (studentler hám oqıtıwshılar ushın paydalı kontent)

3) Interaktivlik: $C_3(R_i) \in [0,1]$ (videoshınıǵıwlar, viktorinalar, forumlar sıyaqlı interaktiv elementler)

4) Texnikalıq turaqlılıq: $C_4(R_i) \in [0,1]$ (sistemanıń isenimliliği, júkleniw tezligi hám qáwipsizligi)

5) Paydalanıwshılar pikiri: $C_5(R_i) \in [0,1]$ (paydalanıwshılar sorawnaması tiykarında)

Barlıq kriteriyalar 0 den 1 ge shekemgi shkalağa keltiriledi. Atap aytqanda, maǵlıwmatlar sapası procentte bolsa:

$$C_1(R_i) = \frac{\text{Anıqlanǵan tuwrı maǵlıwmatlar sanı}}{\text{Jámi maǵlıwmatlar sanı}}$$

Paydalanıwshılardıń qanaatlanıw dárejesi 1-5 shkalada berilgen bolsa:

$$C_5(R_i) = \frac{\sum_{k=1}^m \text{baho}_k}{5m}$$

bul jerde m – ulıwma respondentler sanı.

Barlıq kriteriyalar áhmiyetli bolsa da, olardıń áhmiyeti hár qıylı. Sonlıqtan hár bir kriteriy ushın salmaq koefficiyenti w_j anıqlanadı. Bul koefficiyentler ekspert bahalawı yaqı anketa usılı arqalı tańlanadı.

Juwmaqlawshı bahalaw formulası:

$$S(R_i) = w_1 C_1 + w_2 C_2 + w_3 C_3 + w_4 C_4 + w_5 C_5$$

Bul tómendegi shegaralıq shárt arqalı ámelge asırıladı:

$$\sum_{j=1}^5 w_j = 1$$

Elektron tálim resursların bahalaw procesiniń áhmiyetli basqıshlarınń biri – alınǵan nátiyjelerdi ilimiy tiykarda interpretaciyalaw qılıw esaplanadı. Bul basqıshqa kóp kriteriyalı bahalaw modeli tiykarında esaplanǵan ulıwma bahalar analizlenip, hár bir resurstıń nátiyjelilik dárejesi belgilenedi. Kriteriyalar tiykarında integral bahanı esaplaw arqalı resurslardı túrlerge ajratıw, nátiyjeli hám kem nátiyjeli resurslardı ajratıp alıw imkanıyatı jaratıladı.

Interpretaciya procesinde, eń dáslep, bahalaw kórsetkishleri $(C_1, C_2, \dots, C_n)$ boyınsha jıynalǵan maǵlıwmatlar normallastırıladı hám belgilengen salmaq

koefficiyentleri $(w_1, w_2, \dots, w_n)$ tiykarında ulıwma bahalar $(S(R_i))$ anıqlanadı. Hár bir resurs ushın alınǵan $S(R_i)$ mánisleri belgilengen shkala (mısalı: 0.8–1.0 — "júdá jaqsı", 0.6–0.8 — "jaqsı", h.t.b.) boyınsha táriyiplenedi. Bunday jantasıw bahalaw nátiyjelerin obyektiv hám sistemalı tiykarda talqılaw (túsindiriw) imkanıń beredi.

Nátiyjelerdi interpretaciyalaw qılıw tek ǵana ámeldegi jaǵdaydı bahalaw emes, al resurstı jetilistiriw baǵdarların belgilew, ortalıqtı optimallastırıw hám paydalanıwshı talaplarına say resurslar jaratıw ushın ilimiy tiykar bolıp xızmet etedi. Sonıń menen birge, interpretaciya nátiyjeleri statistikalıq analiz, vizual diagrammalar hám gistogrammalar arqalı da usınılıwı múmkin. Bul bolsa bahalaw procesiniń ashıqlıǵın támiyinleydi hám de sheshim qabıl etiw proceslerin jaqsılaydı.

Juwmaq. Ulıwma juwmaq etip aytqanda, ETRdı bahalaw tálim sapası hám nátiyjeliligin asırıwda áhmiyetli ornı iyeleydi. Izertlew nátiyjeleri tálim resurslarınń sapasını anıqlaw hám olardı jetilistiriw strategiyaların islep shıǵıw ushın tiykar jaratadı. Sonıń menen birge, bahalaw protsesiniń avtomatlastırılǵan sistemasın islep shıǵıw hám jasalma intellekt járdeminde bahalaw algoritmelerin jetilistiriw perspektivalı baǵdarlardan biri esaplanadı. Usı baǵdarlar ETRdı bahalaw protsessin jáne de nátiyjeli qılıwǵa xızmet etedi. Bahalaw protsessiniń protsess modeli sıpatında qalıplestiriliwi bul tarawdaǵı keyingi ilimiy hám ámeliy izertlewler ushın tiykar jaratadı. Atap aytqanda, keleshekte ETRdı bahalawda avtomatlastırılǵan jantasıwları engiziw, ekspert pikirlerin qurawshı faktorlar sıpatında integraciya qılıw hám de bahalaw nátiyjelerin algoritmik jol menen esaplaw imkanıyatların názerde tutıwshı matematikalıq modeldi islep shıǵıw zárúr. Bunday model kóp kriteriyalı sheshim qabıllaw teoriyası yaqı puqaralıq ekspert bahalaw usılları tiykarında qurılıwı múmkinligi tiykarlandı.

Ádebiyatlar

1. Global education monitoring report, 2024/5, Leadership in education: lead for learning. [Elektron resurs] <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000391406> (múrájat sánesi: 10.02.2025)
2. Suleiman Muhammad, Danmuchikwali Bilkiu. Digital Education: Opportunities, Threats, and Challenges. // Jurnal Evaluasi Pendidikan Volume 11, № 2, Oktober 2020. – P. 78-83
3. Ferrante P., Williams F., Büchner F., Kiesewetter S., Chitsauko G., Muyambi, Uleanya C., Utterberg M. Modén. In/equalities in digital education policy – sociotechnical imaginaries from three world regions. // Learn. Media Technol., 49 (1) (2024), – P. 122-132
4. Stefani Antonia, Vassiliadis Bill, Xenos Michalis. On the quality assessment of advanced e-learning services. // Journal of Interactive Technology and Smart Education, Vol. 3, Issue 3. 2006. – P. 237-250
5. Alberto Ortiz-López, Susana Olmos-Migueláñez and José Carlos Sánchez-Prieto. 2021. E-Learning quality assessment in higher education: A mapping study. In Eighth International Conference on Technological Ecosystems for Enhancing Multiculturality (TEEM'20). Association for Computing Machinery. – New York, NY, USA, – P. 833-838.
6. Anderson T. and Dron J. Three generations of distance education pedagogy. // The International Review of Research in Open and Distributed Learning. 12, 3 (Mar. 2011). – P. 80-97.

РЕЗЮМЕ. Ushbu maqola ko'p mezonli yondashuvdan foydalangan holda elektron ta'lim resurslarini baholash jarayonini tahlil qiladi va uni ketma-ketlik diagrammasi orqali modellashtiradi. Taklif etilayotgan baza sifatini tizimli baholash va resurslarni samarali boshqarish uchun uslubiy asos yaratadi.

РЕЗЮМЕ. В статье рассмотрено процесс оценки электронных образовательных ресурсов на основе многокритериального подхода с моделированием в виде диаграммы последовательности. Предложенная методика способствует системной оценке качества ресурсов и принятию эффективных управленческих решений.

SUMMARY. This article analyzes the process of evaluating electronic learning resources using a multi-criteria approach and models it through a Sequence Diagram. The proposed framework provides a methodological basis for systematic quality assessment and effective resource management.